

‘Verlangen naar het grote, het mooie, het goede leven’. De jeugdboeken van Diet Kramer als pedagogische spiegel voor vandaag

Dr. Ewald Mackay

Inleiding

Jarenlang ging ik op vrijdagavond bij ons in Sliedrecht naar de CJMV-bibliotheek. Voor een dubbeltje per week leende ik daar boeken. Als je daar binnen stapte, dan kwam je in een prettige, oude wereld. Het leek of de tijd hier stil stond. Je koos je boeken, noemde je nummer en op gekleurde kaarten werden de boeken die je wilde lenen genoteerd. De vrijwilliger die daar zat heeft laatst gevierd dat hij hier 68 jaar lang bibliothecaris is geweest. Kom daar eens om in deze tijd van ‘job hoppen’! Tegenwoordig komt er in deze bibliotheek bijna niemand meer en hij zal eerstdaags wel gesloten worden. Die oude wereld lijkt voorbij te zijn. Ik ervaar dat als een groot gemis, in het bijzonder voor de nieuwe generaties.

Op een avond dat ik daar was stuitte ik op twee boeken die naast elkaar op een plank stonden: *Razende Roeltje* en *Roeland Westwout* van Diet Kramer. Op goed geluk heb ik deze boeken geleend. Ik nam ze mee naar huis, ben gaan zitten in een makkelijke stoel en ben erin begonnen te lezen. In één adem heb ik deze boeken uitgelezen. Naast de boeken van Piet Prins, J.B. Schuil en W.G. van de Hulst behoren deze boeken van Diet Kramer tot de mooiste jeugdboeken die ik heb gelezen. Ik koester ze als kleinodiën aan mijn hart en herlees ze jaarlijks. Ik kan me geen groter vreugde

voorstellen dan, wanneer ik bijvoorbeeld met griep te bed lig, het herlezen van deze en dergelijke boeken.

Deze boeken hebben op mij, zonder dat ik me daar van bewust was, een grote opvoedkundige invloed gehad. Pas later ben ik mij dit bewust geworden. Maar misschien gaat het met de echte wezenlijke dingen in ons leven altijd op die manier en ontvangt onze ziel de dingen zonder dat we dat ten diepste weten.

Over deze opvoedkundige betekenis van de boeken van Diet Kramer gaat dit essay. Ik begin met een korte schets van haar leven. Ik vervolg met enkele bespiegelingen over *Razende Roeltje* en over *Roeland Westwout*. Tenslotte breng ik de oogst van dit alles bijeen in de Conclusie.

Leven

Dina Maria Kramer is geboren op 25 april 1907 te Amsterdam. Zij is de dochter van Pauwel Hendrik Kramer (1866 – 1927) en Jacoba van Ipenburg (1867 – 1949). Ze groeide op in een Nederlands Hervormd milieu en ze heeft later ook geloofsbelijdenis gedaan in de Hervormde Kerk. Na de lagere school volgde ze de driejarige HBS en daarna ging ze naar de Literair Economische School, de latere HBS-A. Na haar middelbare schooltijd werkte ze bij enkele uitgeverijen en in haar vrije tijd volgde ze verschillende cursussen op het gebied van geschiedenis en kunstgeschiedenis.

Reeds in 1924 debuteerde zij met een schets, 'Camielke', in de Telegraaf. Ze kreeg de smaak van het schrijven te pakken en in 1927 publiceerde ze haar eerste roman, het meisjesboek *Stans van de vijfjarige* dat een succes werd. Ze besloot daarop om zich geheel aan het schrijven te wijden.

In 1929 ontmoette ze tijdens een vakantie in Valkenburg Willem Anne Muller (1891 – 1945). In 1930 werd hij rector aan het Bataafs Lyceum in Nederlands Indië. Muller was gehuwd en had drie kinderen, maar zijn huwelijk was niet gelukkig en hij is in 1933 gescheiden. Diet Kramer ging daarop naar Batavia en zij trouwde op 24 januari 1934 met hem. Ze kregen een zoon en een dochter.

Diet Kramer bewoog zich in de christelijke schrijverskring en schreef essays en artikelen voor *Opwaartsche wegen* en andere bladen. Ze deed vertaalwerk en werkte mee aan een reeks schoolboekjes. Ze zag zichzelf als een christelijk schrijfster, hoewel ze in haar latere leven daar zekere twijfels over kreeg. Die twijfels hadden er mee te maken dat zij voor zichzelf de lat heel hoog legde: Kon zij wel voldoen aan de hoge norm van een christelijk schrijverschap? Haar geloofsstrijd is door het lijden dat zij moest meemaken nog versterkt en verdiept.

In 1932 publiceerde zij *Begin*, dat haar eerste roman voor volwassenen is. In 1933 verscheen *Razende Roeltje* en in 1937 *Roeland Westwout*. Daarnaast schreef ze onder meer *De bikkel* (1935) en *Onrustig is ons hart* (1939). Onder het pseudoniem Dingena de Pater schreef zij de expliciet christelijke roman *Vechters* over de geloofscrisis van een werkloze vader.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd zij met haar kinderen geïnterneerd in een Jappenkamp. Haar man zat, gescheiden van vrouw en kinderen, in een mannenkamp en hij is vlak voor de bevrijding overleden. In 1946 keerde Diet Kramer met haar kinderen terug naar Holland en vestigde zich te Den Haag. Ze was gebroken door alle leed. Ze kon niet meer de rust vinden om te schrijven, hoewel ze in het boek *Thuisvaart* (1948) geprobeerd heeft om haar kampervaringen te verwerken. Ze leidde in Den Haag een betrekkelijk stil en teruggetrokken leven. Ze overleed op 12 augustus 1965 te Den Haag.

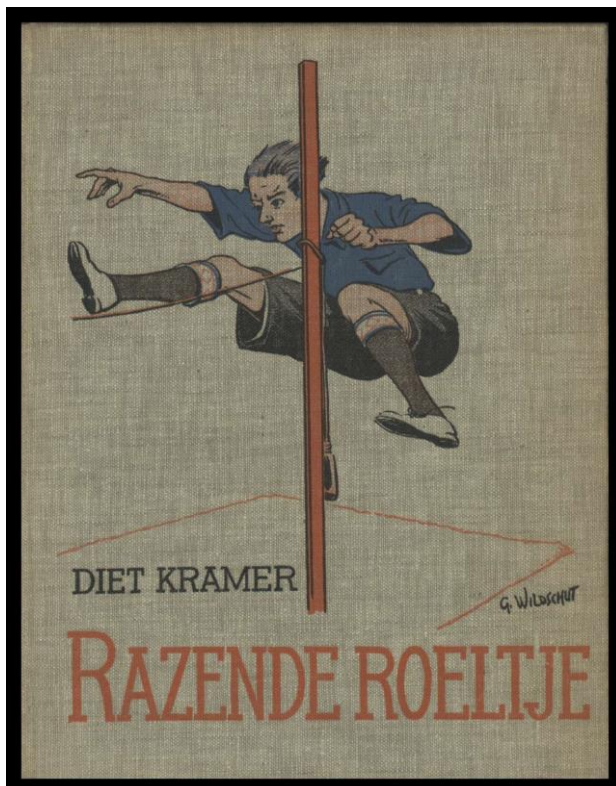
Haar werk werd onder een breed algemeen en christelijk publiek gelezen en over het algemeen positief besproken in de diverse bladen. Het ademt een sterk pedagogische sfeer. In haar boeken staan vooral jonge mensen centraal die worstelen met de hen omringende samenleving en die proberen daarin hun weg te vinden.

Laten we naar twee van haar boeken nader kijken: *Razende Roeltje* en *Roeland Westwout*. Ze vormen mijns inziens een opvoedkundig tweeluik.

Razende Roeltje

Razende Roeltje vormt het eerste deel van een tweeluik over Roeland Westwout. In dit eerste deel gaat het over de veertienjarige Roel die in Australië woont. Hij krijgt onderwijs van een gouverneur, Mr. Graham, die hem niet alleen taal, rekenen en geschiedenis geeft, maar die hem ook leert paardrijden en spoorzoeken. Grahams onderwijs is bovenal gericht op karaktervorming. Het dient in het leven te gaan om eerlijkheid, moed en trouw. Roel heeft een zeer goede band met zijn leermeester.

Op een dag vertelt zijn vader hem dat hij naar een kostschool moet in Nederland, om verder te worden opgeleid met het oog op zijn toekomst. Roel wil dit helemaal niet, maar uiteindelijk doet zijn vader een beroep op zijn redelijkheid en ridderlijk en dan besluit Roel om te gaan. Hij neemt afscheid van zijn geliefde leraar middels een tocht naar de Blauwe Bergen. Wanneer ze daar aankomen, zegt Mr. Graham: 'Wie dit eens gezien heeft, vergeet het nooit ... kán het nooit vergeten ... Je kunt ver reizen en naar veel landen gaan, maar nooit zal je iets vinden als dit ... zo woest, zo onaangetast. Het is net alsof Gods scheppende hand nóg op dit gedeelte van Australië rust' (p.11).

Roel gaat sloop naar Nederland. In het Heidehuis, het kosthuis waar hij zal komen te wonen, wachten zijn oom Albert en tante Elsa en zijn neven Vic en Ab samen met Timo, een kostschooljongen uit Indië, zijn komst in spanning af. Oom geeft pianolessen in de muziekkamer van het huis en tante zingt, begeleid door haar man, vaak liederen aan de piano. Er hangt daar in hun huis een sfeer van intense gezelligheid en warmte, ridderlijkheid en sportiviteit. Een betere pedagogische kweektuin is niet denkbaar.

In dit Heidehuis is Vic is de heetgebakerde trotse jongen, Ab de warmhartige dierenvriend en Timo draagt een stil heimwee naar Indië in zich mee. Roel is een jongen met een sterk rechtvaardigheidsgevoel. Meteen op de eerste schooldag, als de meest getapte en sterkste schooljongen Roel uitmaakt voor 'kangeroe', slaat Roel er bovenop en krijgt hij zijn bijnaam 'Razende Roeltje'. Oom Albert zegt hem dat hij, telkens als zijn woede opkomt, maar moet bidden tot God om kracht om zijn drift er onder te krijgen. In liefdevolle gestrengheid voedt oom Albert de jongens op. De jongens bewonderen Roels moed waarmee hij het durfde opnemen tegen de grootste en meest getapte leerling van de school, maar in Vic werd een gevaarlijke jaloezie geboren jegens zijn neef, die hij pas na een lang gevecht met zichzelf wist te overwinnen.

Na vele avonturen eindigt het boek op 'heilige avond ... de avond voor kerst. De avond die zolang Vic en Ab zich konden herinneren, door vader en moeder tot iets heel moois, iets heel plechtigs gemaakt werd' (p. 168).

Wat een rijkdom wanneer jongeren in de pubertaire leeftijd een pedagogisch Heidehuis mogen kennen, waar hun karakters gevormd worden en waar hier en daar ook een venster op de hemel open gaat.

Roeland Westwout

Het is drie jaar later. Roeland is zeventien jaar geworden. Hij heeft daarmee de fase der adolescentie bereikt. In die tijd lag deze fase bij het zeventiende jaar, waar hij tegenwoordig eerder bij de twintig jaar lijkt te liggen! Op meesterlijke wijze schiept Diet Kramer in dit boek een spiegel der *Bildung* voor de adolescent.

Het Heidehuis is inmiddels bevolkt door nog twee kostgangers, twee zusjes, de felle, knappe en trotse Paula en de schuchtere, bescheiden en timide Lientje. Gezamenlijk fietsen de jongens met de twee zusjes elke dag naar de HBS in de stad. Zij allen hebben of zoeken hun idealen en willen deze vorm geven met het oog op de toekomst. Roel wil - zoals Albert Schweitzer in Lambarene - arts in Afrika worden. Hij heeft inmiddels verkering gekregen met Mies van Loon, die met hem mee hoopt te gaan naar de tropen.

Maar dan gebeurt het verschrikkelijke. De kinderen letten, tijdens de rit uit school terug naar het Heidehuis, in een uitgelaten ogenblik even niet op en Mies komt met haar fietswiel in de trambaan vast te zitten en valt voor de wielen van een vrachtauto die over haar heen rijdt en haar

levensgevaarlijk verwondt. Maandenlang ligt zij op bed. Haar gezicht is verregaand mismaakt geworden door het ongeluk. Zij wil om die reden niemand zien. Roel voelt zich vanwege zijn onoplettendheid diep schuldig aan dit ongeluk. Hij bezoekt Mies maar ze wijst hem genadeloos de deur.

Dan gebeurt het voor ieder onverwachte: de trotse Paula, die altijd op voet van oorlog verkeerde met Roel, gaat naar Mies en houdt haar hard en eerlijk de spiegel voor van Mies' zelfmedelijden waarin zij zwelgt. Deze confrontatie leidt tot een doorbraak bij Mies. Mies leert nu zichzelf te aanvaarden en ze ontdekt dat de echte liefde en het innerlijke ideaal belangrijker zijn dan een knap gezicht of gemakkelijke omstandigheden.

Roel weet van dit alles nog niet: die vecht zijn gevecht in de eenzaamheid van het vakantiehuisje van oom Albert, waar hij zich midden in de bossen heeft teruggetrokken. Hij herinnert zich hier de woorden van oom Albert, die deze in het Heidehuis tot hem sprak: 'Zie je, dit is nu het leven, het leven waarover jullie zo vaak en zo gewichtig spraken ... en waarvan jullie niets afwisten. Zet nu je tanden op elkaar. Hou nu je koers! Geef je nu niet over aan wanhopige gedachten, aan tomeloos verdriet, maar probeer het door te denken, probeer je overtuiging terug te vinden, probeer een plaats in te nemen tegenover je verdriet, een houding die fier en mannelijk is en vecht ervoor om die te behouden, Roel!' (p. 110 – 111). Dan komt met de post de verlossende brief van Mies en hervinden die twee elkaar.

Het boek eindigt met een avond in het bos, waar de jongelui rond het kampvuur zitten. Ze vertellen elkaar van hun dromen en idealen. Roel staart voor zich uit: 'in zijn binnenste was, sterker dan ooit ... het verlangen naar het grote, het mooie, het goede leven!' (p. 200).

Oogst

Diet Kramer houdt in haar tweeluik jongeren een spiegel voor van een zeer hoge moraliteit. Zij doet dit opdat de jongeren hun karakters zouden vormen en opdat ze hun idealen zouden vinden en vormgeven.

Essentieel bij dit alles is een veilige, liefdevolle omgeving zoals die van het Heidehuis met zijn bewoners én het letterlijke of figuurlijke gevecht waardoor de jongeren worden ingewijd in het leven.

Het is niet meetbaar wat de vormende kracht van deze spiegel is, maar ik geloof in de subtiele vormende waarde van dergelijke boeken op de ziel van jongeren. Mij hebben deze boeken in ieder geval eens en voorgoed gevormd. Met groot heimwee herlees ik ze jaarlijks. Ik beveel ze daarom gaarne aan de jongeren en ouderen van vandaag aan. Neem en lees!

Bronnen

Emmy Belinfante-Belinfante, 'Diet Kramer', in: *Contact. Maandblad voor de Nederlandse Jeugd* 1 (1934) 473-475;

Janneke de Jong-Slagman, 'Diet Kramer als onderzoeksobject' (interview met Janneke van der Veer die een biografie over Diet Kramer voorbereidt), in: *Reformatorsch Dagblad*, 14 maart, 2016;

Janneke van der Veer, 'Diet Kramer', in: *Digitaal vrouwenlexikon van Nederland*;

Janneke van der Veer, "Ik voel me soms buiten mijn wil geroepen tot de jeugd te spreken...". Levenslessen van Diet Kramer', in: *Literatuur zonder leeftijd* 28 (2014) 7-24.

Marleen Wijma, 'Diet Kramer', in: *Lexicon van de jeugdliteratuur*, augustus 1985.

Gespreksvragen

1. Welk boek was voor u van grote vormende waarde in uw jeugd? Kunt u verwoorden in welk opzicht dit boek jouw innerlijk heeft gevormd?
2. Deelt u mijn stelling dat tegenwoordig de adolescentie eerder rond het twintigste dan rond het zeventiende jaar plaats vindt? Zo ja, hebt u daar een verklaring voor?
3. Zijn boeken zoals *Razende Roeltje* en *Roeland Westwout* nog geschikt als leesspiegels voor de huidige jongeren?